

Forsvar av Svalbard?

Av overlæge Johan Scharffenberg

I.

Svalbard var «terra nullius», ikke henhørende under noen stats folkerettslig anerkjente overhøyhet, helt til innlemmelsen i Norge da traktaten av 9. februar 1920 trådte i kraft 14. august 1925.

Traktaten ble opprinnelig sluttet mellom Norge, Amerikas Forente Stater, Danmark, Frankrike, Italia, Japan, Nederlandene, Storbritannia og Irland og de britiske oversjøiske besittelser og Sverige.

Etterhånden ble traktaten tiltrådt av Egypten, Afganistan, Argentina, Portugal, Ungarn, Chile, Østerrike, Polen og — viktigst av alt — 7. mai 1935 *Sovjet-Samveldet*.

Traktatens artikkel 9 lyder i den offisielle oversettelse:

«Med forbehold av de rettigheter og plikter for Norge som følger av dets tiltredelse av Folkenes Forbund forplikter Norge sig til ikke å opprette eller tillate opprettet noen flåtebasis i de egner som er nevnte i artikkel 1 eller anlegge nogen befestning i de nevnte egner som aldri må nyttes i krigsøiemed.»

Norge har således to folkerettslig demilitariserte områder: den nøytrale sone etter Karlstadoverenskomsten 1905 og Svalbard etter traktaten 1920.

Svalbard ble trukket inn i den annen verdenskrig. Selvfølgelig hadde norske og allierte styrker, uansett traktaten, rett til å forsvare seg mot tyske angrep. Kampene og ødeleggelsene er skildret i «Norges Krig 1940—1945». Det heter her (I, s. 548):

«Etterat Tyskland hadde overfalt Sovjet-Samveldet i juni 1941, ble Ishavsområdet av fremskutt betydning i den store strategi».

Denne erfaring brakte Russland til å reise spørsmålet om *forsvar av Svalbard*.

Russiske tropper erobret Kirkernes 25. oktober 1944. Etter innbydelse reiste daværende utenriksminister Trygve Lie og statsråd Terje Wold i november 1944 til Moskva til forhandling om Øst-Finnmark.

«Sovjetregjeringen viste seg meget imøtekommende. På slutten av besøket reiste imidlertid utenriksminister Molotov overfor Trygve Lie spørsmålet om Svalbard. Det viste seg at sovjetregjeringen ønsket å få opphevet Svalbardtraktaten av 1920 som den selv hadde tiltrådt i 1935. Begrunnelsen var for det første at sovjetregjeringen ikke hadde deltatt i utarbeidelsen av traktaten, og den ønsket åpenbart å komme bort fra de avtaler som den, etter sin egen oppfatning, mer eller mindre nødtvunget hadde undertegnet i en periode da den inter-

nasjonalt stod relativt svakt. Der nest reiste den spørsmålet om kullgrubene på Svalbard. — Det var sannsynligvis de strategiske hensyn som var de bestemmende for sovjetregjeringen, og den ønsket først og fremst å få opphevet traktatens artikkel 9, som bestemte at øygruppen ikke skulle befestes. — Det sannsynligste er vel at sovjetregjeringen allerede den gang anså Svalbard for å være av betydning som et ledd i forsvaret av Nord-Russland mot flyangrep. I hvert fall ville Svalbard kunne bli en trusel hvis andre makter sikret seg baser på øygruppen. Det var åpenbart at sovjetregjeringen la stor vekt på denne sak, og den ønsket å befeste Svalbard enten alene eller sammen med Norge.

Da utenriksminister Trygve Lie var kommet tilbake til London, ble det nedsatt en komité til å behandle spørsmålet. Komiteen bestod av dr. Arnold Ræstad, stortingspresident Hambro, sendemann Berg og dr. Arne Ordning. Senere kom også ambassadør Andvord fra Moskva med. Komiteen utarbeidet et forslag som senere ble vedtatt av Regjeringen. — Den norske regjering erklærte seg derfor villig til å undertegne en felles erklæring mellom Norge og Sovjet-Samveldet om felles forsvar av Svalbard. Forutsetningen var for det første at Norge beholdt suvereniteten over området, for det annet at et felles forsvar kunne bli et ledd i en internasjonal sikkerhetsorganisasjon, og for det tredje at opphevelsen av den tidligere traktat ble foretatt etter forhandlinger med de andre signatarmakter. Endelig fastslo den norske regjering at en ny ordning ikke kunne komme i stand uten etter Stortingets samtykke. Den norske regjeringens forslag ble fremsatt i begynnelsen av april 1945 («Norges Krig» II, s. 246—247).

Utenriksminister Lie's forslag til felleserklæring fra Norge og Russland, i note av 9. april 1945, er gjengitt i S. nr. 19, 1947.

Utenrikskomiteens flertall innstilte 12. februar 1947 til Stortinget å uttalte bl. a.:

«De forhold som betinget formuleringen av det norske utkast til felleserklæring er for så vidt ikke lenger til stede, og det ville være i strid med den utenrikspolitiske linje Regjeringen i forståelse med Stortinget har fulgt siden frigjøringen, å ta opp drøftelser av militær art om forsvaret av et område under norsk suverenitet med en enkelt annen stat.

Stortinget som ikke kan glemme den hjelp som Sovjetsamveldet ytet Norge, er enig i at man for øvrig fortsetter drøftelser med Sovjetsamveldet, den stat som ved siden av Norge har særlige næringsinteresser på Svalbard, om forberedelser til en revisjon av Svalbardtraktaten av 1920 som kan gjøre den mer tilfredsstillende» osv.

Komiteens mindretall, kommunisten Strand Johansen foreslo en uttalelse om at «Stortinget er enig

i at Regjeringen fortsetter forhandlingene med Sovjet-Samveldets regjering om Svalbardtraktaten av 1920 med sikte på å oppnå enighet om linjene for en traktat som kan være tilfredsstillende både for Norge og Sovjet-Samveldet» osv.

Stortinget vedtok i hemmelig møte 15. februar 1947 komitéflertallets innstilling med 101 stemmer mot 11 (kommunistene) for mindretallets forslag.

Felles norsk-russisk forsvar av Svalbard kunne føre til russisk overhøyhet, det var vel også Russlands egentlige hensikt.

Traktatens artikkel 9 er således ikke opphevet. Svalbards stilling er karakterisert således av oberstløytnant E. Kragh i hans skrift «Danmarks forsvar indenfor Atlanterunionen» (s. 38):

«En angriber vil kunne være interessert i *Nord-Norge*, i hovedsagen af to årsager. For det første for at sikre sig baser til beskyttelse af sejladsen nord om Norge mellem Atlanterhavet og Barentshavet. Den anden interesse, en angriber vil kunne have for Nord-Norge, vil være som følge af dets beliggenhed i relativ nærhed af Arktis, særlig Spitsbergen og Kolahalvøen. Den norske suverenitet over Spitsbergen er ret illusorisk, da øgruppen ikke må befestes og derfor repræsenterer et militært tomrum»

Således blir stillingen vurdert i et i grunnen offisiøst dansk skrift.

I neste artikkel vil det bli gjort rede for et amerikansk syn på dette alvorlige spørsmål.

Johan Scharffenberg.

114851